

Rozzářený občan

Přišla nám z radnice tato výzva:

Přijďte si k nám na Informace od pondělka vyzvednout samonavigující reflexní pásku zdarma. Městský obvod Ostrava – Jih se tak symbolicky připojuje k akci „Vidíme se“, jejímž cílem je naučit chodce používat reflexní prvky. V sobotu totiž vejde v platnost novela zákona o silničním provozu. Povinnost mít na sobě reflexní prvek bude platit pro chodce, kteří se pohybují mimo obec po krajnici nebo okraji silnice v místě, kde není veřejné osvětlení. Rozhodli jsme se také podílet na zvyšování bezpečnosti a obyvatelům obvodu rozdávat reflexní pásy zdarma. Na nic nečekejte, množství je omezené.

Dalo by se nad tím mávnout rukou: Další prkotina! Další byrokratická šikana! Ale myslím, že soudnému člověku při tom trošku zatrne: Každou takovou drobností se posouváme směrem k tomu skvělému nádhernému světu, ve kterém každý občan bude viděn, kde i do každého bude vidět a kde všichni budou tak průhlední, dohledatelní, dohlídatelní, že bude radost takový svět řídit a plánovat... Cynik ještě ironicky dodá: A tak mě rovnou očipujte! Vytetujte mi čárový kód na předloktí! A vražte mi blinkr do zadku!

Bezpečnostní pásy v autech, helmy pro cyklisty, povinné pojištění, zákonné ručení... centrální registr bankovních účtů, centrální registr zdravotnických údajů... uveďte rodné číslo, emailovou adresu, mobil, jinak vaši žádosti nemůže být vyhověno... smyčka se pomalu stahuje.

Jistě, život v naší komplikované a komplexně provázané společnosti má nezpochybnitelné výhody. Jen je otázka, zda jsme kvůli nim současně museli přijít o tolik cenných sebezáchovných instinktů, ba vůbec o sám zdravý selský rozum. Zda kvůli trošce beztak pofiderního bezpečí musíme přicházet i o poslední zákoutí osobní svobody, soukromí a svébytnosti (ano, a třeba i svéhlavosti).

To jsou samozřejmě zásadní otázky politické, politologické, snad i filozofické. Zřizujeme si moderní státy, aby za nás řešily to, co jako jednotlivci nebo přirozené malé komunity úplně a snadno řešit neumíme a nemůžeme. Ale už staří řečtí myslitelé přišli na to, že dá-li se vládcům do rukou příliš mnoho pravomocí, neodolají pokušení je zneužít a stanou se tyrany. V moderní době to platí nejen pro vládcy, ale i pro byrokracii obecně, ba pro sám Systém, skládající se z bezduchých ne-lidí a strojových technologií. Zbytně obslužný aparát naší z pohodlně společností, snad aby dokázal svou nezbytnost, nebo přímo oživlý do upírské existence, žádá si další a další části naší přirozenosti, aby nás učinil definitivně závislými na své dusivé péči. Denně jsme tak konfrontováni se zásadní otázkou: Nakolik je opravdu nezbytné chránit občana před jeho vlastní hloupostí, leností a nemravností? V rodinách tentýž problém řeší rodiče s dospívajícími dětmi. A právě zkušenost z rodin nás poučila, že přílišná a dlouhodobá paternální péče škodí nejvíc tomu, komu právě chce pomoci. Je to bolestná zkušenost – protože každý rodič trpí, vida, jak jeho ratolest nabývá moudrosti padáním na nos. Ale jak dlouho to všechno za ně chcete řešit? Kam až zajdeme?

To je obecný, rámcový problém. A v jeho kontextu je pak třeba vidět užší, specifický problém: totiž zásadní otázky fungování, a vůbec legitimacy automobilové dopravy a sdílení veřejného prostoru. Těžko se to vysvětluje. Sytý hladovému nevěří. Nepochopíš člověka, dokud jsi chvíli nechodil v jeho topánkách. Chodci tu byli dřív. A většinou jsou i ve většině. Řidiči se objevili později. A dlouho si udržovali povědomí, že musejí brát ohled na to, co se ve veřejném prostoru děje. Jenomže dnes jako by převládlo ono „Nejkrásnější pohled na svět je z koňského sedla“. Takřka všichni jsou řidiči. Vědí z vlastní zkušenosti, jak omamné je nahlížet svět z bezpečné perspektivy osobní bubliny toho domečku na kolečkách. Individuální doprava, osobní mobilita patří k těm moderním civilizačním vymoženostem, kterých se nejméně ochotně vzdáváme. Řidiči, a vůbec všichni, kteří jsou na automobilech civilizačně, ba existenciálně závislí, tak představují velmi silnou občanskou, politickou platformu, procházející napříč sociálními vrstvami i ideologickými tábory. Kdo udělá něco pro řidiče, ten se zalíbí všem. Investice do dopravní infrastruktury je sázka na jistotu. Sáhnout na plechové fetiše? To by se vzepřeli všichni!

A přitom je to tak jednoduché! Stačí jen nepatrným mentálním úkonem změnit perspektivu, vrátit se v duchu o pár civilizačních let nazpět. A máme zkušenosti, že to lze, že to dokonce funguje. Říká se tomu „sdílený prostor“. Pokusně to v různých zemích zavádějí v některých obytných čtvrtích nebo centrech měst. Zruší se dopravní značky. Platí jen pravidlo pravé ruky. Žádná omezení stání či parkování. A ono se ukáže, že řidiči jedou opatrněji, že řidiči a chodci se vzájemně chovají ohleduplněji, že se samozřejmě někteří sobci prosazují silou, ale spontánní a neformální občanská kontrola je dovede ukáznit. Platí to pochopitelně ve slušné společnosti, kde lidé jsou zvyklí ctít jistá pravidla. Druhý příklad je z Gruzie. Nový prezident se rozhodl udělat v zemi pořádek a logicky začal tím, že chtěl udělat pořádek v policii. A začal dopravní policií. Jenomže zjistil, že ta je tak chronicky prolezlá korupcí, že je nereformovatelná. Zrušil tedy dopravní policii úplně. Několik měsíců se v zemi žilo bez dopravních policistů. Kupodivu nezavládl chaos, lidé si své spory vyřešili běžnými občanskými prostředky – tak jak to ostatně dělávali celá staletí. Po čase byla dopravní policie vybudována zcela znovu se zcela jinými lidmi.

Aby bylo jasno. Nehoruji proti upřímně míněné snaze o bezpečnost silničního provozu. Je mi jasné, že právě veřejná doprava je onou zvláštní oblastí, která může být dávana za příklad, jak je blahodárné stanovit lidem nějaká pravidla, o jejichž rozumnosti ani ti nerozumní nepochybují, a jak je lidé dobrovolně dodržují, protože vědí, že z tohoto řádu mají všichni prospěch. Snadno se tato pravidla srovnávají s fungováním regulačního systému občanské morálky. Akorát že občanská morálka se ustavovala spontánně, neformálně, po dlouhá staletí, metodou pokusu a omylu, a tedy za bolestných zkušeností. Kdežto dopravní pravidla nám vymyslel nějaký osvícenský rozum a nařídil nám je shůry a my z jeho požehnání denně žijeme. (Když přišel Hitler do Sudet v roce 1938 a v roce 1939 pak do Protektorátu, nařídil ze dne na den, že se bude jezdit vpravo – a bylo to...)

Jde mi jen o zdravou míru. Proč jsme zakázali telefonování za jízdy, když víme, že stejně nejsme schopni tento nešvar ani efektivně kontrolovat, ani vymýtit? Jen tím zaplevelujeme právě ony jinak tak blahodárné právní předpisy. Zakážeme jíst, pít, kouřit, mluvit, poslouchat...? Proč ne vlastně? I chodcům? Kolik se jich už takto zranilo! Že se to stejně dělá jen kvůli pojišťovně, kvůli právníkům? Ale proč jsme tedy tak pokrytečtí? Potřebujeme snad stát jako pojišťovnu? Nejlépe pojišťovnu proti vlastní blbosti? Neměli bychom se ve vlastním zájmu chránit sami? Neměli bychom mít už sakra rozum?

Nelíbí se mi ta politická mantra dopravní obslužnosti, zaklínadlo dopravní infrastruktury. Nové dálnice, další obchvaty, spojky a tangenty, rychlejší spojení, pohodlnější cestování... Pro politiky a úředníky nejjistější cesta k úspěchu a dalšímu zvolení. A samozřejmě k pumpování veřejných peněz do spřátelených firem. V Ostravě nám teď všude dělají krásné tramvajové zastávky – za peníze z evropských nebo švýcarských fondů. A už se mluví o tom, že v tramvajích bude klimatizace a wifi... Kdo by protestoval?

Já protestuju. Protože vím, že každý další obchvat i dálniční přivaděč, který má zrychlit a usnadnit dopravu, se ihned ucpe plechovými kolonami. Lidem v obcích se nelíbí, když jim pod okny projíždějí stovky kamionů. Ale jakmile se doprava vyvede jinam, nelíbí se jim zase, že v obci hyne život, krachují hospody i obchody. Automobilová doprava nás dostala do pasti, slepé uličky. Civilizace – je to od *civis*, město – se ve svých městech dusí rozporností přání svých obyvatel. Proč musíme čekat tak dlouho, proč to odkládat? Připusťme si už teď, že nemůžeme mít obojí – bezpečí i soukromí, individuální automobilismus i rychlou, pohodlnou a bezpečnou přepravu z místa na místo, život v rodinném domku se zahrádkou na předměstí i dostupnost služeb, jaké se koncentrují jedině ve středech měst. Budoucnost má nikoli odstředivá tendence, tedy rodinný domek a automobil, ale naopak zahušťování osídlení, chytrá města, veřejná hromadná doprava, sdílený prostor, město pro chodce a cyklisty, pro normální lidi.

Takže co s tím svítícím páskem? Nevím. Možná budu vzdorovat. Tak jako se zbytky své mladistvé vzpurnosti a kapkou anarchismu v krvi odmítám nasadit si na hlavu něco tak směšného a potupného, jako je cyklistická helma.

Nedávno nám namalovali na červeno okraje tramvajových refýží. Na přechodech jsou nápisy POZOR TRAM! Jsem zvědav, jak dlouho to ty osvícené dobráky bude bavit. Nebo jsou to spíš chytráci, kteří jen přihráli kšeft spřátelené firmě? Ve Vídni většinou nemají žádné tramvajové ostrůvky ani refýže, neblíkají tam výstražná světla, koleje úrovnově splývají s okolním terénem, nevyznačené žádným čarami ani barvami. A lidé tam vesele chodí a jezdí, nikoho nic nepřejede, protože všichni používají vlastní zdravý rozum a starají se sami o svou bezpečnost. Ostatně tak je to i na mnoha místech v Brně. Vídeňské tramvaje jsou typově a designově minimálně 60 let staré. Žádný přepych, žádný výkřik nejmodernější techniky.

Kdeže klimatizace nebo wifi! Ale jezdí, jezdí spolehlivě podle jízdních řádů – a na rozdíl od těch našich potichu. Já si nemyslím, že naše občanské blaho spočívá v luxusních tramvajích a sofistikovaných švýcarských zastávkách. Ale spočívá v dostatečně husté, promyšleně naplánované a spolehlivě fungující veřejné dopravě, která přiměřeně doplňuje a nahrazuje individuální automobilovou dopravu – a navíc nezatěžuje nadměrně veřejné finanční zdroje.

Svítilí pásek mi připadá hloupý – a ohlupující. Navíc se vkrádá varovná myšlenka, že tím to neskončí. Spontánně získaná morální zkušenost nám říká, že někdy je dobré nezačínat ani s takovými prkotinami. Odborně se tomu říká předběžná opatrnost (*precautionary principle*). Ale spíš se intuitivně argumentuje tím, že začnete-li takto s jednou maličkostí, přidáte záhy druhou – až se proces rozjede a z jeho důsledků nebudete mít žádnou radost. Tomu se odborně říká argument kluzkým svahem (*slippery slope*) – někdy říkáme spíš nakloněná rovina, nabalující se sněhová koule nebo lavina, odbržděný vlak či spuštěná stavidla. Víím, že tyto argumenty nemohou mít absolutní platnost. Kdybychom opatrnicky nikdy nic neudělali, tak bychom asi byli ještě na stromech. Ale dosud jsme žili – a umírali – i bez bezpečnostních náramků. Strom nemůže za to, že do něj řidič narazil. Ale souhlasím, že aleje podél cest už dnes nemusí plnit ty úlohy jako v minulosti – a že je tedy lépe stromořadí přesunout až za příkop. Ale nemůžeme přece donekonečna řidičům uhýbat a všemožně jim vycházet vstříc. Jen ať pěkně vědí, že na krajnici mohou být stromy i lidé. A pokud jim řízení působí potíže, vlastně je unavuje a obtěžuje a nejraději už by to měli z krku, a tak spěchají, aby už byli doma... tak to ať tedy raději jedou tou veřejnou hromadnou dopravou. Neskončí to tak, že chodce ze silnic vyženeme úplně – jako jsme to udělali na dálnicích? Nebo budou muset nosit helmu s majáčkem? A pro jistotu i brnění? Proč má být zrovna řidič králem silnic – a okupantem všech veřejných prostor?

Já za tím cítím pokušení všechno plánovat a řídit, to shromažďování dat a propojování databází nápadně připomíná sen někdejších komunistů a socialistů, který se jim nepodařilo uskutečnit snad jen proto, že tehdy neměli k dispozici dnešní informační, komunikační a výpočetní technologie. Stejně jako ono paternalistické pokušení myslet, a snad i dýchat za lidi, za lidi, kteří jsou zřejmě hloupí, nekompetentní a nezodpovědní – a kdyby našich politiků a úředníků nebylo, tak by houfně páchali sebevraždy, skákající potmě pod kola aut.

Byl bych rád, kdyby osvěcenost našich představitelů spočívala v tom, že nám do života budou zasahovat co nejméně, a když už, tak efektivně. Kdyby nás pokládali za kompetentní bytosti schopné řídit se vlastním úsudkem – a nesoucí pak následky za vlastní chybná rozhodnutí. Občan, který má takové představitele, září blahem. Jestli o tohle šlo těm našim osvěceným hlavám, tak opět střelili vedle – okroužkovaný občan neznamena automaticky osvěcený občan.

Vladimír Šiler, 20. 2. 2016